

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ЗА ПІДСУМКАМИ ОПИТУВАННЯ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ЗМІСТ

Методологія дослідження	2
Ключові висновки та рекомендації	3
Результати дослідження	7
1. Оцінка суспільно-політичної ситуації в регіоні	7
1.1 Настрої щодо перспектив розвитку регіону в найближчі кілька років	7
1.2 Оцінка напруженості політичної ситуації в регіоні	8
1.3 Громадська думка щодо політичного статусу регіону	9
1.4 Оцінка впливовості регіональних еліт в управлінні областю	10
1.5 Політична ідентичність мешканців Харківщини	11
2. Актуальні проблеми Харківщини	12
2.1 Найбільш актуальні проблеми регіону	12
2.2 На що в першу чергу повинні бути спрямовані зусилля влади на рівні області	13
2.3 Думки харків'ян про найактуальніші проблеми для країни загалом	15
2.4 Найактуальніші проблеми для мешканців регіону на індивідуальному рівні	16
3. Ставлення мешканців регіону до урядової політики з протидії пандемії COVID-19	17
3.1 Вакцинація мешканців Харкова та області	17
3.2 Чому мешканці Харківщини вагаються, чи вакцинуватися від COVID-19?	19
3.3 Оцінка дій місцевої та центральної влади з протидії епідемії COVID-19	20
3.4 Ставлення до імовірного скасування карантинних обмежень	21
4. Електоральні настрої харків'ян та ставлення до вектора політичного розвитку країни	22
4.1 Моделювання парламентських виборів за участі найпопулярнішої регіональної партії	22
4.2 Кого харків'яни хотіли б бачити міським головою Харкова?	24
4.3 Зовнішньополітичні орієнтації мешканців Харківщини	27
4.4 Ставлення до вступу України до оборонних союзів	29
4.5 Інтерпретація мешканцями Харківщини конфлікту на Донбасі та ставлення до сторін конфлікту	30
5. Ставлення мешканців Харківщини до державної мовної політики та перейменування топонімів	34
5.1 Чи є мовне питання гострим для мешканців Харківщини?	34
5.2 Запровадження обов'язкового використання української мови у сфері обслуговування	34
5.3 Ставлення до перейменування топонімів	35

6. Політична залученість та протестна участь мешканців регіону	36
6.1 Оцінка харків'янами своєї можливості впливати на політику в регіоні та готовність долучатися до різних форм громадського життя	36
6.2 Чи готові харків'яни виходити на протести та що може змусити їх до цього?	38
7. Медіа-вподобання мешканців регіону	40
7.1 Доступність українських та російських медіа-ресурсів на Харківщині	40
7.3 Які загальнонаціональні канали дивляться мешканці Харківщини?	42

Методологія дослідження

Регіональне опитування було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 1–13 липня 2021 р. Загалом було опитано 740 респондентів – 500 респондентів за репрезентативною вибіркою в Харківській області (включно з обласним центром) і 240 респондентів з використанням бустерної (додаткової) вибірки в м. Харкові.

В дослідженні використовувалася тріступенева стратифікована вибірка Харківської області. Згідно з планом дослідження, реалізовано квотну вибірку за статтю, віком, типом поселення та районом проживання дорослого населення Харківської області (18+) на основі даних списків виборців даних Державного реєстру виборців.

Це дало змогу аналізувати результати опитування як по області (N=500), так і по обласному центрові (N=500). Обидві вибірки репрезентативні за такими показниками, як стать, вік, тип поселення та район проживання. Опитування проведене з використанням методу інтерв'ю face-to-face. Максимальна випадкова похибка опитування (без урахування дизайн-ефекту) не перевищує 4% з ймовірністю 0,95.

Оскільки структура населення області [розподілена](#) таким чином, що майже 55% мешканців області проживають у обласному центрі, то й у вибірці, репрезентативній для області загалом, 260 із 500 респондентів є мешканцями обласного центру. Це робить результати, отримані за допомогою обласної вибірки, подібними до результатів вибірки респондентів із м. Харкова. А отже, щодо більшості питань наводитимуться результати опитування, отримані за допомогою обласної вибірки, якщо не зазначене протилежне. Результати, отримані за допомогою міської вибірки, наводитимуться у питаннях про електоральні орієнтації та ставлення до перейменувань вулиць, адже ці питання найактуальніші саме для жителів обласного центру.

Ключові висновки та рекомендації

- Оцінка поточної політичної ситуації на Харківщині відносно стабільна: **майже половина (45%) мешканців регіону оцінюють політичну ситуацію в області як спокійну**. Однак така оцінка може бути не наслідком раціонального аналізу ситуації в області, а радше наслідком відчуженості мешканців регіону від суспільно-політичного життя. **Аналіз результатів загальнонаціонального опитування показує, що становище у країні сприймається більш гостро. Отже, існує ризик, що харків'яни почнуть розглядати становище в державі як загрозу для себе, а усвідомлення цього сприятиме прагненню здобути більшу автономність від центру.**
- **Управлінські процеси на рівні області й надалі лишаються прерогативою регіональних еліт, а суспільний контроль за їхньою діяльністю буде слабким та зводиться до активності окремих місцевих активістів.** Відповідаючи на запитання про те, хто контролює ситуацію в області, мешканці регіону найчастіше згадували місцеву владу (36%), місцеві бізнесові групи (22%) або ж окремих політиків чи бізнесменів (21%). Лише 12% респондентів обрали варіант, що ситуацію в області контролює українська центральна влада. **Відсутність у значної частини жителів регіону певного свого ставлення до ключових проблем держави підживлює суспільно-політичну пасивність та патерналізм, робить їх вразливими до інформаційних інтервенцій, а також таких громадян важко мобілізувати у разі загрози для безпеки та стабільності у регіоні.**

У зв'язку з цим, **Кабінет міністрів має активніше демонструвати розуміння проблем регіону та пропонувати рішення найбільш нагальних із них: реформування медичних закладів та охорони довкілля:**

1. Доручити МОЗ спільно з Харківською ОДА надати інформацію про перебіг виконання медичної реформи в області, з висновками та пропозиціями щодо дій, спрямованих на забезпечення доступності медичної допомоги в усіх громадах області, якісної первинної та вторинної медичної допомоги.
 2. Доручити Держекоінспекції надати довідкову інформацію про основні джерела забруднення (промислові, побутові) та пропозиції щодо їх усунення зі строками виконання.
 3. Доручити ОДА та місцевим органам влади повідомити про результати реагування на звернення громадян зі скаргами на забруднення довкілля.
 4. Зобов'язати ОДА та місцеві органи влади розробити плани дій з усунення причини та наслідків забруднення довкілля спільно з місцевими ГО та екоактивістами.
- Мешканці Харківщини називали **участь у громадських роботах з благоустрою та волонтерство у вигляді допомоги дитячим будинкам, багатодітним сім'ям чи притулкам** серед форм громадського життя, до яких вони були б готові долучитися. Вони неохоче долучаються до тих форм громадської діяльності, які передбачають вплив на зміст рішень органів місцевого самоврядування (участь у громадських слуханнях, робота в ОГС, участь у вуличних акціях тощо). Більшість мешканців регіону не втягуватимуться у вуличні

протистояння між ідеологічними групами, що зменшує дестабілізаційний потенціал таких протистоянь для регіону загалом.

- **Трохи більше половини мешканців області (55%) схилиються до того, щоб не робити щеплення від COVID-19. Лише 28% схильні вакцинуватися (15% зроблять це обов'язково, 13% – ще вагаються).** Ситуація, коли половина населення області не збирається вакцинуватися, видається загрозливою, адже Харківська область межує з РФ, звідки до України вже потрапив та почав поширюватися Дельта-штам коронавірусу. З іншого боку, не всі з цих 55% є впевненими у своїх антивакцинаторських поглядах: 30% мешканців Харківщини сказали, що точно не будуть вакцинуватися, а **25% хоч не збираються робити щеплення, але можуть змінити свою думку.** Місцева влада шляхом [заохочень](#) може переконати цю частину громадян зробити щеплення, аби уникнути нової хвилі пандемії восени.

Вразливість значного числа мешканців Харківщини, які орієнтуються на Росію, до антивакцинаторської пропаганди підштовхуватиме державу-агресора до продовження активних дій, інформаційно-психологічних операцій із підриву суспільної довіри до західних вакцин та карантинних заходів.

Так послаблення карантинних заходів стає привабливою опцією для міської влади Харкова в умовах виборчої кампанії. Це відповідає поширеним суспільними настроям і показує «незалежність» від рішень з Києва. Проте таке рішення створить додаткові загрози для містян унаслідок поширення Дельта-штаму на Харківщині вже у вересні-жовтні.

Одним із заходів щодо зниження політичних ризиків, пов'язаних із суперечками між центральною та місцевою владою на Харківщині щодо строків та жорсткості карантинних обмежень може стати законодавче запровадження переваг для громадян, повністю щеплених від коронавірусу в міських населених пунктах, де було цілковито вакциновано 50% мешканців (для сіл такий показник варто модифікувати – 50% вакцинованих серед осіб віком за 55 років). Також, варто закріпити можливість для підприємств та установ працювати в умовах помаранчевої та червоної зон, якщо понад 80% їхніх співробітників було повністю вакциновано.

Водночас у медіа таке рішення потрібно обґрунтовувати таким чином, що вакцинація знижує навантаження на ковідні медзаклади та стримує поширення епідемії без значних економічних втрат для держави, бізнесу та громадян, які є основними донорами місцевих бюджетів.

- **Більшість мешканців Харківщини поділяють загальнонаціональну ідентичність, однак доволі поширена також і регіональна ідентичність:** хоча 52% відчувають себе насамперед громадянами України, 20% – передусім мешканцями своїх населених пунктів чи області. Брак відчуття пов'язаності регіону із загальнонаціональним політичним процесом сприяє появі місцевих ідентичностей та протиставленню їх загальнонаціональній ідентичності мешканців регіону.

- Підсилюють цю тенденцію як дії місцевих еліт, спрямовані на політизацію питань мови та історичної пам'яті, так і російська пропаганда (зокрема, на це скеровано меседж про «радикалів-націоналістів»). Дії Харківської міської влади у сфері гуманітарної політики [поглиблюють](#) суперечності між загальнодержавною та регіональною ідентичностями. Скажімо, повернення проспекту Петра Григоренка попередньої назви (імені радянського маршала Георгія Жукова) суперечить загальнодержавній політиці історичної пам'яті. **Формат відзначення Дня перемоги над нацизмом близький до радянських та російських традицій. Такі кроки постійно увиразнюють відмінності між харків'янами та українцями з інших регіонів.**
- **В цілому тема війни, особливо вимога чіткого розрізнення «своїх» та «ворогів» у конфлікті з Росією лишається для багатьох мешканців Харківщини небажаною та неприйнятною.** Зокрема, третина мешканців області не визначилися з інтерпретацією конфлікту на Донбасі. Відповідаючи на запитання про ставлення до ветеранів бойових дій на Донбасі, близько 40% сказали, що їм байдуже або вони не мають сформованого ставлення до цієї теми.

Це може бути зумовлено прагненням таких респондентів зберегти свої особисті зв'язки з російською культурою, можливостями працевлаштування в Росії чи ведення бізнесу з партнерами із Росії, своїм оточенням чи родичами, які мають проросійські погляди. **Місцеві еліти, незалежно від своїх «партійних квитків», постійно шукатимуть їхньої підтримки, озвучуватимуть меседжі та пропонуватимуть дії, які підривають легітимність політики зі стримування російської агресії.**

Проте у самому Харкові третина мешканців є переконаними прихильниками захисту суверенітету України від російської агресії, а загалом в області 46% висловили позитивне ставлення до ветеранів АТО. Аби прихильникам захисту суверенітету України вдавалося більш ефективно публічно просувати свою позицію, представники державної влади у регіоні (ОДА, РДА, правляча партія) мають подавати особистий приклад, пропонувати власні і підтримувати громадські ініціативи, спрямовані на стримування та викриття російської агресії та прибічників Росії в місцевих органах влади.

Зважаючи на це, варто розглянути можливість призначати на відповідальні посади на рівні області та районів представників ветеранської спільноти – вихідців із Харківщини, які мають відповідний управлінський досвід.

- **Мовне питання – актуальне та цікавить більшу кількість людей, а отже його використання з політичною метою більш привабливе для місцевих політиків.** Оскільки мешканці регіону у своїх думках щодо мовної політики діляться навпіл, політизація цієї теми сприятиме поляризації суспільства та провокуватиме суспільну напруженість. Тим не менш, підтримка обов'язкового використання української мови в сфері обслуговування з боку більш ніж 40% мешканців регіону є позитивною тенденцією.

Щодо обов'язкового використання української мови в сфері обслуговування думки харків'ян поділилися: одна частина (42%) підтримує це нововведення, інша ж (43%) – ні. При цьому прихильність до цього нововведення вельми корелює з рідною мовою

респондентів: більшість із тих, хто вважає рідною українську, підтримує це законодавче нововведення, а носії російської мови як рідної – навпаки.

- **Заборона російського телебачення на Харківщині має доповнюватися заходами з припинення їх трансляції кабельними мережами та за допомогою супутникового зв'язку.** Близько 18% харків'ян повідомили, що у їхніх населених пунктах доступні російські телеканали (НТВ, «Россия», «Первый канал»). Актуальною є й проблема недоступності українських інформаційних ресурсів у низці громад Харківської області.
- **У комунікації із мешканцями області, особливо молоддю, влада має робити ставку на популярні нові медіа: YouTube, Telegram-канали, Instagram.** Дослідження впливу на громадську думку традиційних медіа мають доповнюватися і більш детальними дослідженнями того, як на неї впливає різний контент у нових соціальних медіа. Це особливо актуально для молодшої аудиторії, у структурі медіа-споживання якої користування месенджерами та соціальними мережами переважає над споживанням тelenовин.
- **Європейський вектор зовнішньої політики України лишається найпривабливішим для мешканців Харківщини, хоча й його підтримують трохи більше третини мешканців регіону (36%).** Близько чверті мешканців регіону підтримують проросійський напрям розвитку України. Ще близько 20% мешканців регіону вважають, що Україна не має вступати до жодного союзу. Також **20% не визначилися зі своїм ставленням щодо зовнішньополітичного вектору України. Це може свідчити як про байдужість істотної частини мешканців регіону до ключових проблем державотворення, так і про відсутність позитивних очікувань від продовження курсу на інтеграцію в Європейський Союз, що безперервно триває з 2014 р.** Важливим спостереженням є те, що молодь, яка живе в обласному центрі, має більш проєвропейські погляди, аніж люди старшого покоління. Однак назагал по області менш вираженою є тенденція «світоглядного оновлення» молодших поколінь порівняно зі старшими.

Результати дослідження

1. Оцінка суспільно-політичної ситуації в регіоні

1.1 Настрої щодо перспектив розвитку регіону в найближчі кілька років

Думки мешканців Харківщини про загальні перспективи розвитку регіону здебільшого стримано позитивні. 51% опитаних вважає, що у найближчі кілька років ситуація у різних сферах життя в регіоні покращуватиметься. При цьому 16% виявили більший оптимізм, висловивши впевненість у динамічному розвитку регіону, а 35% обережніші в оцінках та сказали, що назагал регіон розвиватиметься, але не в усіх сферах.

15% висловили відверто песимістичні погляди на розвиток Харківщини у найближчі роки (10% говорять про поступовий занепад, ще 5% – про стрімку деградацію регіону). Однак негативу додають і 21% тих, хто вважає, що в області нічого не змінюватиметься, а застій навряд чи можна вважати позитивною тенденцією.

Як, на Вашу думку, зміниться Харківська область у найближчі 2–3 роки?

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Ситуація суттєво поліпшиться, область буде швидко розвиватися	15,5
Ситуація поступово покращиться, щось в області буде розвиватися, щось ні	35,3
Навряд чи щось зміниться, в області буде застій	20,9
Ситуація змінюватиметься на гірше, але залишиться терпимою	10,0
Область стрімко деградуватиме, занепад стане загальним і видимим	5,2
Важко сказати	13,1

Зовнішньополітичні орієнтації видаються найістотнішим чинником, який впливає на забарвлення оцінок майбутнього області. Прихильники союзу України з РФ, які не задоволені нинішнім зовнішньополітичним вектором розвитку України, частіше негативно оцінюють і перспективи розвитку регіону.

	<i>м. Харків та Харківська обл. загалом</i>	<i>Вступ до ЄС</i>	<i>Вступ до Митного союзу</i>	<i>Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу</i>
Ситуація суттєво/поступово покращиться	50,8	58,7	39,8	46,5
Ситуація змінюватиметься на гірше чи буде застій	36,1	30,7	48,8	43,4
Важко сказати	13,1	10,6	11,4	10,1

Натомість, багато оптимістів, які бачать хороші перспективи розвитку області, – це люди з соціально активною позицією, готові брати на себе відповідальність за ухвалення рішень у своїх містах/селах.

		<i>Як Ви вважаєте, чи маєте Ви вплив на ухвалення рішень у вашому місті/селі?</i>	
	<i>м. Харків та Харківська обл. загалом</i>	<i>Так, скоріше маю</i>	<i>Ні, скоріше не маю</i>
Ситуація суттєво/поступово покращиться	50,8	74,5	40,8
Ситуація змінюватиметься на гірше чи буде застій	36,1	20,4	44,9
Важко сказати	13,1	5,1	14,2

1.2 Оцінка напруженості політичної ситуації в регіоні

Оцінка поточної політичної ситуації на Харківщині також є переважно стабільною. Майже половина (45%) мешканців регіону оцінюють політичну ситуацію в області як спокійну, а близько 11% навіть називають її благополучною. Водночас 25% опитаних мешканців Харківщини вважають ситуацію напруженою, ще 4% – вибуховою і критичною.

Як би Ви в цілому оцінили політичну ситуацію на Харківщині?

	<i>м. Харків та Харківська обл. (липень 2021)</i>	<i>Східний макрорегіон (листопад 2020)</i>
Благополучна	11,0	1,4
Спокійна	45,2	5,5
Напружена	24,7	55,5
Критична, вибухова	4,2	31,0
Важко відповісти	14,9	6,7

**для порівняння наводяться дані щодо оцінки політичної ситуації загалом в Україні мешканцями Східного макрорегіону*

Прикметно, що харків'яни значно спокійніше оцінюють політичну обстановку в регіоні, ніж українці загалом у країні, та краще, ніж усі мешканці східного макрорегіону. Адже, за даними загальнонаціонального опитування, у липні 2021 року політичну ситуацію в Україні напруженою називали 57%, а критичною майже 20%, у східному макрорегіоні (Харківська, Запорізька, Донецька і Луганська), – 49% і 29% відповідно.

Отже, попри зміну регіональних еліт після смерті Г. Кернеса, а також безпекові та епідемічні загрози, з якими нині стикається Україна, **свій регіон харків'яни вважають острівцем стабільності. Аналіз результатів загальнонаціонального опитування показує, що становище в країні сприймається більш гостро. Відповідно існує ризик, що харків'яни почнуть розглядати становище в державі як загрозу для себе, а усвідомлення цього сприятиме прагненню здобути більшу автономність від центру.**

Причини цього, як і чинники напруженості, що непокоять третину мешканців Харківщини, ми спробуємо з'ясувати у наступних розділах, які присвячено проблемам, що їх харків'яни та жителі області вважають актуальними у повсякденному житті та ситуації в регіоні.

1.3 Громадська думка щодо політичного статусу регіону

Більшість мешканців Харківщини (56%) бачать Харківську область частиною унітарної України. Про федералізацію України та набуття областю статусу автономного округу говорять 12%. Лише близько 5% вважають, що Харківська область має вийти зі складу України та або стати незалежною, або приєднатися до іншої держави. Важливо, що майже 27% мешканців регіону не визначилися із відповіддю щодо цього питання.

Мешканці Харкова частіше підтримують статус Харківської області як частини унітарної України. І хоча підтримка федералізації серед мешканців інших населених пунктів області так само не популярна, тут радше більше тих, хто не визначився зі своїм ставленням (33%). Це є загрозливою тенденцією, адже громадян, які не мають принаймні загального бачення політичного майбутнього свого регіону, важко мобілізувати у разі загроз для регіону.

Яким, на Вашу думку, має бути статус Харківської області?

	<i>Загалом</i>	<i>м. Харків (N=261)</i>	<i>Харківська область без урахування облцентру (N=239)</i>
Бути в складі унітарної України з існуючими повноваженнями	23,0	27,6	18,0
Бути в складі унітарної України з розширеними повноваженнями у сфері місцевих доходів та видатків	32,8	34,9	30,5
Бути в складі федеративної України в статусі автономного округу	12,0	11,9	12,1
Вийти зі складу України та стати незалежною	2,8	2,3	3,3
Вийти зі складу України та приєднатися до іншої держави	2,4	2,3	2,5
Важко сказати	27,0	21,1	33,5

За цим питанням відсутні вікові відмінності, однак спостерігаються відмінності серед респондентів з різною рідною мовою. Серед громадян, для яких рідною є російська мова, дещо менше прихильників статусу Харківської області як частини унітарної України (47% проти 68% серед україномовних).

Однак варто зауважити, що ця різниця утворюється частково через те, що серед тих, для кого російська є рідною, більше невизначених (30% проти 20% серед україномовних). Хоча й прихильність до федералізації чи виходу регіону зі складу України справді є дещо більшою, аніж серед групи україномовних. Втім, ця різниця не драматична: сумарно ці три опції підтримують близько 23% тих, для кого російська є рідною, а серед україномовних ці опції підтримують сумарно 12%.

Ці відмінності свідчать про те, що політичний світогляд багатьох харків'ян є похідним від національної ідентичності, для якої мовний чинник тривалий час був визначальним. Однак тепер цей вплив слабшає, адже більшість мешканців Харківщини (47%), для яких російська мова рідна, є прихильниками унітарної України.

	<i>Українська рідна</i>	<i>Російська рідна</i>
Бути в складі унітарної України з існуючими повноваженнями	32,5	14,5
Бути в складі унітарної України з розширеними повноваженнями у сфері місцевих доходів та видатків	35,4	32,5
Бути в складі федеративної України в статусі автономного округу	9,7	15,4
Вийти зі складу України та стати незалежною	1,3	3,5
Вийти зі складу України та приєднатися до іншої держави	0,8	4,4
Важко сказати	20,3	29,8

1.4 Оцінка впливовості регіональних еліт в управлінні областю

На думку харків'ян та мешканців області, місцеві еліти найбільше впливають на перебіг суспільно-політичних подій в області. Відповідаючи на запитання про те, хто контролює ситуацію в області, мешканці регіону найчастіше згадували місцеву владу (36%), місцеві бізнесові групи (22%) або ж окремих політиків чи бізнесменів (21%).

	<i>м. Харків та Харківська обл. (липень 2021)</i>	<i>Закарпатська обл. (вересень 2020)</i>	<i>Україна (лютий 2021)</i>
Українська центральна влада	12,4	41,4	17,1
Місцева влада	36,4	52	51,6
Місцеві бізнесові групи	21,8	40,2	25,8
Кримінальні групи	7,2	26,1	10,8
Правоохоронні органи	7,2	10,6	10,3
Громадські організації	2,4	6,8	4,4
Жителі Харківщини	4,4	14,1	6,5
Окремі особи (політики, бізнесмени тощо)	20,8	28,5	22,7
Окремий олігарх	1,8	-	2,8
Росія	1,2	0,8	0,3
Насправді ніхто	2,8	3,0	4,3
Важко сказати	11,4	8,2	11,6

Лише 12% респондентів обрали варіант, що ситуацію в області контролює українська центральна влада. Для порівняння, схоже опитування у Закарпатті у 2020 році [показало](#), що місцеві жителі також оцінюють вплив місцевих еліт на ситуацію в регіоні сильніше, аніж вплив центральної влади. Однак близько 41% закарпатців визнавали, що ситуація в регіоні контролюється центральною владою, що є високим показником порівняно з 12% на Харківщині.

Відсутність відчуття вплетеності регіону в загальнонаціональний політичний процес сприяє виникненню місцевих ідентичностей та протиставленню їх загальнонаціональній ідентичності мешканців регіону.

1.5 Політична ідентичність мешканців Харківщини

Більшість мешканців регіону ідентифікують себе в першу чергу як громадян України – про це сказали 52% опитаних у Харкові та області. Локальна ідентичність властива 20% мешканців Харківщини: 12% ідентифікують себе насамперед жителями свого населеного пункту і ще 8% – мешканцями Харківської області.

Ще 4% вважають себе як представниками свого етносу, а 14% – громадянами світу. Ще 10% мешканців регіону не визначилися з відповіддю на це питання.

Ким Ви себе в першу чергу вважаєте? (одна відповідь)

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>	<i>Україна, липень 2021</i>
Громадянином/громадянкою України	51.6	59
Жителем/лькою свого міста/села/селища	11.6	18.8
Мешканцем/-кою Харківської області	8.4	11
Представником/-цею свого етносу, національності	3.8	2.1
Громадянином світу	13.5	1.8
Важко сказати	11.0	1.6

Відповіді мешканців Харківщини на питання щодо самоідентифікації **дещо кращі, ніж у цілому в східному макрорегіоні** під час попередніх загальнонаціональних досліджень. Згідно з загальнонаціональним [опитуванням](#) Фонду «Демократичні ініціативи» у серпні 2021 року, загальнодержавну ідентичність поділяли 45% мешканців східного макрорегіону. Цікаво, що й регіональне [опитування](#) у Донецькій та Луганській областях у лютому 2020 року показало дуже схожу до Харківської області ситуацію.

Частково таку відмінність можна пояснити різним набором альтернатив, запропонованих до цього питання у двох опитуваннях. Зокрема, у нинішньому опитуванні мешканців Харківщини респонденти могли обрати дві опції, що означають регіональну ідентичність, що збільшувало імовірність обрання однієї з них.

Ким Ви себе в першу чергу вважаєте? (одна відповідь)

	<i>м. Харків та Харківська обл. (липень 2021)</i>	<i>Східний макрорегіон (серпень 2021)</i>	<i>Донецька/Луганська обл. (лютий 2020)</i>
Громадянином/громадянкою України	51.6	45,1	54,3
Жителем/лькою свого міста/села/селища	11.6	21,6	12,0
Мешканцем/-кою Харківської області (мешканцем регіону чи областей)	8.4	16,9	10,0
Представником/-цею свого етносу, національності	3.8	2,2	4,0
Громадянином колишнього СРСР	-	7,7	5,8
Громадянином світу	13.5	2,1	4,0
Важко сказати	11.0	0,2	0,6

Однак те, що загальнодержавну політичну ідентичність поділяють лише трохи більше половини мешканців Харківщини, є тенденцією, що потребує пильної уваги центрального уряду.

Дії Харківської міської влади у сфері гуманітарної політики поглиблюють суперечності між загальнодержавною та регіональною ідентичностями. Зокрема, повернення проспекту Петра Григоренка попередньої назви (імені радянського маршала Георгія Жукова) суперечить загальнодержавній політиці історичної пам'яті. Формат відзначення Дня перемоги над нацизмом близький до радянських та російських традицій. Такі кроки постійно увиразнюють відмінності між харків'янами та українцями з інших регіонів.

2. Актуальні проблеми Харківщини

2.1 Найбільш актуальні проблеми регіону

Проблеми **бідності, падіння рівня життя та стану медицини** вважають актуальними проблемами Харківщини більшість мешканців регіону (46,3% та 38,6% відповідно). 32% респондентів такою нагальною проблемою назвали **корупцію в місцевих органах влади**, що перегукується із думками про те, які питання влада Харкова та Харківської області має першочергово вирішувати.

На Вашу думку, які з перерахованих нижче проблем є найбільш актуальними на даний момент для місцевості/громади, в якій Ви проживаєте? (виберіть не більше 5-ти відповідей)

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Бідність, падіння рівня життя	46,3
Стан медицини	38,6
Корупція в місцевих органах влади	32,0
Закриття підприємств, безробіття	30,6
Забруднення навколишнього середовища (повітря, води, ґрунтів)	26,6
Стан доріг	23,5
Злочинність	16,1
Пандемія коронавірусу	13,7
Стан водопостачання/каналізації	9,5
Доступність питної води	8,7
Політика українізації та декомунізації	8,7
Міжетнічна, міжрелігійна ворожнеча	4,0
Інше	1,2
Важко сказати	14,9

27,4% респондентів відповіли, що їхня місцевість страждає від проблеми **забруднення довкілля**, що кореспондує із численними конкретними проблемами, які стають відомими далеко поза межами області. Це зокрема і відома [проблема](#) заводу «Коксохім», і забруднення водойм в області (зокрема, публічно відомою стала проблема [забруднення](#) річки Уда), проблеми у окремих громадах області (наприклад, [розробка](#) піщаного кар'єру у Вільхівці) тощо.

Питання гуманітарної політики, зокрема декомунізації, називали важливими для регіону лише 9% мешканців. На нашу думку, це створює можливості для спокійного поступового впровадження в регіоні нововведень у галузі мовної політики та політики історичної пам'яті. Це і відбувалося до 2019 року, допоки керівництво Харківської міської ради не вирішило політизувати ці питання для збільшення своєї популярності, а побічним ефектом стало наростання поляризації суспільства у питаннях історичної пам'яті та мовної політики.

2.2 На що в першу чергу повинні бути спрямовані зусилля влади на рівні області

Проблеми, на які мають бути спрямовані зусилля влади на рівні області, впливають зі сприйняття важливості тих чи інших проблем для регіону. Як і у попередньому питанні, це переважно соціально-економічні проблеми: модернізація житлово-комунального господарства (36%), забезпечення робочих місць (33%), захист соціально вразливих груп (32%), підвищення оплати праці бюджетників (25%) тощо.

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Ремонт і будівництво місцевих доріг	40,0
Модернізація житлово-комунального господарства (тепло-, водо-газопостачання, ремонт житла)	36,2
Забезпечення людей робочими місцями	32,8
Захист соціально вразливих груп (пенсіонери, інваліди, діти, ветерани)	32,4
Благоустрій міст (сіл)	31,0
Підвищення рівня оплати праці бюджетникам (вчителям, лікарям тощо)	25,4
Боротьба з корупцією в органах місцевої влади	24,2
Підтримка поліклінік/ФАПів, лікарень	19,8
Залучення в область інвестицій	18,4
Охорона навколишнього середовища	14,8
Створення умов для розвитку бізнесу	14,6
Підтримка (ремонт та оснащення) шкіл та дитсадків	13,4
Налагодження роботи громадського транспорту	10,0
Створення умов для проведення дозвілля	9,8
Спрощення адміністративних послуг	8,2
Охорона правопорядку	8,0
Інше	1,0
Важко сказати / відмова відповідати	5,6

Однак вибір сфер, на які мають спрямовуватися зусилля місцевої влади, не завжди адекватний проблемам регіону, про які ті самі респонденти говорили у попередньому питанні. Наприклад, стан доріг у попередньому питанні не входив навіть до п'ятірки актуальних проблем регіону, а в питанні про напрям зусиль влади найбільше (40%) респонденти говорили саме про дороги. Те саме стосується, наприклад, медицини і охорони довкілля середовища – ці проблеми визнають істотними для регіону частіше, аніж визнають їх пріоритетними для роботи органів місцевої влади.

Можна припустити, що відповідальність за боротьбу з корупцією та бідністю, стан охорони здоров'я та довкілля громадяни покладають на центральну владу, а не на обласну раду, місцевих голів та виконавчі органи ОТГ.

Для регіональних еліт це створює зручну ситуацію, коли лівова частка місцевих ресурсів може витрачатися неефективно, а провина за незадовільне становище – перекладатися на центральний уряд. **Такий трансфер відповідальності суттєво знижує віру громадян у дієвість локальних ініціатив, спрямованих на контроль місцевої влади, адже та не відповідає за вирішення «найважливіших» проблем.**

2.3 Думки харків'ян про найактуальніші проблеми для країни загалом

До найбільш актуальних загроз для країни мешканці Харківщини відносять **економічну кризу (54%), збройний напад з боку іншої держави (34%)**. Іншими важливими загальнонаціональними проблемами, які згадувалися й на рівні області, є загрози екологічного лиха, колапсу медичної системи, а також загроза громадянської війни. Загалом думка мешканців Харківщини щодо актуальних проблем країни збігається з тим, що думають про актуальні проблеми країни й мешканці інших регіонів.

На Вашу думку, які з перерахованих нижче загроз для безпеки країни є найбільш актуальними на даний момент? (виберіть не більше 5-ти відповідей)

	<i>м. Харків та Харківська обл. (липень 2021)</i>	<i>Україна загалом (лютий 2021)</i>
Економічна криза, масове закриття підприємств і безробіття	54,2	69,1
Війна чи збройний напад з боку іншої держави	34,0	33,1
Екологічна катастрофа (забруднення повітря, води)	23,6	15,1
Громадянська війна, розпад країни	22,8	27,0
Колапс медичної системи внаслідок епідемії коронавірусу	22,2	45,7
Змова олігархів для державного перевороту	14,0	25,1
Масові насильницькі переслідування за ознаками мови, національності чи релігії	13,2	7,5
Енергетична криза	11,8	7,6
Спроба встановлення диктатури	11,4	5,9
Терористичні акти (захоплення заручників, вибухи)	6,2	12,2
Голод	5,0	19,5
Кібератаки, припинення роботи Інтернет-послуг	4,4	3,0
Інше	3,6	0,5
Жодна з перелічених загроз не є актуальною	16,0	5,4

Сприйняття воєнної загрози більше серед тих, хто підтримує європейський курс розвитку України: серед них трохи більше половини вважають таку проблему актуальною. Водночас прихильники союзу з Росією не вважають її державою-агресором, а тому збройного нападу бояться істотно менше. Те саме стосується і переслідувань за ознакою мови чи національності: респонденти з проросійськими орієнтаціями сприймають цю проблему гостріше.

На Вашу думку, які з перерахованих нижче загроз для безпеки країни є найбільш актуальними на даний момент? (виберіть не більше 5-ти відповідей)

	<i>Вступ до ЄС</i>	<i>Вступ до Митного союзу</i>	<i>Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного Союзу</i>
Війна чи збройний напад з боку іншої держави	53,3	16,9	23,2
Масові насильницькі переслідування за ознаками мови, національності чи релігії	7,8	20,2	13,1

У сприйнятті актуальних для країни проблем є й вікові відмінності. Однак полягають вони не в тому, що різні покоління вважають більш актуальними різні проблеми, а в тому, що представники молодшого покоління в цілому називали більше проблем актуальними. Однак чи перетворюється усвідомлення молоддю більшої кількості проблем країни на більшу залученість до громадського життя для їх вирішення – розглянемо у наступних розділах.

На Вашу думку, які з перерахованих нижче загроз для безпеки країни є найбільш актуальними на даний момент? (виберіть не більше 5-ти відповідей)

	<i>Молодь до 30 років</i>	<i>Середній вік (31-54 роки)</i>	<i>Старше 55 років</i>
Економічна криза, масове закриття підприємств і безробіття	61,5	55,5	48,6
Війна чи збройний напад з боку іншої держави	45,8	34,5	26,9
Колапс медичної системи внаслідок епідемії коронавірусу	33,3	19,7	19,4

2.4 Найактуальніші проблеми для мешканців регіону на індивідуальному рівні

Проблеми, які мешканці регіону називають найважливішими для себе особисто, є переважно наслідками пандемії COVID-19. Так, 36% мешканці регіону назвали актуальною проблемою для своїх родин **недоступність належної медичної допомоги**.

З огляду на це, **національний уряд має доручити МОЗ спільно з Харківською ОДА надати інформацію про перебіг виконання медичної реформи в області з висновками та пропозиціями щодо дій, спрямованих на забезпечення доступності медичної допомоги в усіх громадах області, якісної первинної та вторинної медичної допомоги.**

Третина опитаних назвала проблему **падіння основних доходів**, що великою мірою також спричинено пандемією. Варто зазначити, що економічні проблеми завжди були серед топ-питань для українців, але пандемія загострила суб'єктивні негативні відчуття щодо власного добробуту об'єктивною економічною рецесією та втратою роботи частиною громадян.

Знову до переліку нагальних проблем, які стосуються повсякденного життя, потрапило питання **забруднення екології в місці проживання**, яке за своєю актуальністю не поступається такій соціальній проблемі, як безробіття.

Отже, **національному уряду необхідно звернути особливу увагу на стан втілення на Харківщині національних та регіональних програм з охорони довкілля:**

- доручити Держекоінспекції надати довідкову інформацію про основні джерела забруднення (промислові, побутові) та пропозиції щодо їх усунення зі строками виконання;
- доручити ОДА та місцевим органам влади повідомити про результати реагування на звернення громадян зі скаргами на забруднення довкілля;
- зобов'язати ОДА та місцеві органи влади розробити плани дій з усунення причини та наслідків забруднення довкілля спільно з місцевими ГО та екоактивістами.

Які проблеми є і будуть актуальними для вашої родини найближчим часом?

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Падіння чи втрата основних доходів	36,6
Недоступність якісного/належного лікування чи медичної допомоги	33,6
Погана екологія (забруднене повітря, вода) у місці проживання	22,4
Неможливість знайти роботу	21,6
Втрата роботи/бізнесу	18,4
Хвороба	14,8
Погіршення умов праці на робочому місці	13,2
Зростання злочинності	9,2
Необхідність виїхати з країни	6,8
Загроза втратити житло	5,6
Голод	5,6
Інше	3,8
Нічого з вищеперерахованого	8,8
Важко відповісти/Відмова	19,0

3. Ставлення мешканців регіону до урядової політики з протидії пандемії COVID-19

3.1 Вакцинація мешканців Харкова та області

Станом на момент опитування (1–13 липня) близько **7% мешканців Харківщини** сказали, що вони вже вакцинувалися (без уточнення, однією чи двома дозами та типу вакцини), що доволі близько до офіційних даних. Так, станом на 3 серпня, у Харківській області принаймні однією дозою було вакциновано 8,5% населення.

Трохи більше половини мешканців області (55%) схильються до того, аби не робити щеплення від COVID-19. 28% схильні вакцинуватися (15% зроблять це обов'язково, 13% – ще вагаються).

З одного боку, ситуація, коли половина населення області не збирається вакцинуватися, видається загрозливою, адже Харківська область межує з РФ, звідки до України вже потрапив та почав поширюватися Дельта-штам коронавірусу. З іншого боку, не всі з цих 55% до кінця впевнені у своїх антивакцинаторських поглядах.

Справді, близько **30%** мешканців Харківщини сказали, що точно не вакцинуватимуться, але **25%** хоч поки ще не збираються робити щеплення, але можуть змінити свою думку. Місцева влада шляхом заохочень може переконати цю частину громадян зробити щеплення, аби уникнути нової хвилі пандемії восени.

Чи збираєтеся Ви зробити собі щеплення від COVID-19?

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Так, обов'язково буду вакцинуватися	15,0
Скоріше так, але поки вагаюся	12,8
Скоріше ні, але можу змінити свою думку	24,8
Точно не буду вакцинуватися	29,7
Вже вакцинувалася/вся	6,8
Важко сказати	10,8

Щодо намірів вакцинуватися від COVID-19 немає суттєвих відмінностей між різними віковими групами. Проте **привертає увагу те, що різне ставлення до вакцинації демонструють опитані з різними зовнішньополітичними орієнтаціями.**

Серед прихильників вступу України до Митного союзу з Росією не збираються вакцинуватися 72%, а серед прихильників європейської інтеграції таких удвічі менше. Ті, хто не підтримує вступу України до жодного з союзів, у своїх ставленнях до вакцинації схожі на прихильників союзу України з Росією.

Чи збираєтеся Ви зробити собі щеплення від COVID-19?

	<i>Вступ до ЄС</i>	<i>Вступ до Митного союзу</i>	<i>Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу</i>
Так, обов'язково буду вакцинуватися	26,8	6,5	13,1
Скоріше так, але поки вагаюся	20,1	8,9	5,1
Скоріше ні, але можу змінити свою думку	16,2	32,3	32,3
Точно не буду вакцинуватися	19,6	39,5	36,4
Вже вакцинувалася/вся	12,8	1,6	4,0
Важко сказати	4,5	11,3	9,1

Цікаво, що більшість тих громадян, які визнають для себе особисто актуальною загрозою недоступності медичної допомоги, не поспішають вакцинуватися.

Чи збираєтеся Ви зробити собі щеплення від COVID-19?

	<i>Які проблеми будуть актуальні для вашої родини найближчим часом: недоступність належного лікування чи медичної допомоги</i>
Так, обов'язково буду вакцинуватися	14,9
Скоріше так, але поки вагаюся	13,1
Скоріше ні, але можу змінити свою думку	31,5
Точно не буду вакцинуватися	28,6
Вже вакцинувалася/вся	4,2
Важко сказати	7,7

3.2 Чому мешканці Харківщини вагаються, чи вакцинуватися від COVID-19?

Свої сумніви у тому, чи варто вакцинуватися, харків'яни пояснюють переважно браком віри в ефективність вакцин від коронавірусу (36%) та недовірою до медичної системи загалом (26%). Технічні складності в організації процесу вакцинації стали перешкодою лише для 4% громадян. Заперечують же загрозу COVID-19 всього 12% мешканців регіону.

Якщо Ви не впевнені, чи робити щеплення від коронавірусу, скажіть, будь ласка, чому? (можна обрати декілька варіантів)

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Я не вірю в ефективність вакцин від коронавірусу	35,6
Я не довіряю нашій медичній системі	25,8
Я не розумію процедуру запису в чергу на вакцинацію	4,4
Я вважаю, що коронавірус не загрожує особисто мені	7,5
Я принципово проти будь-якої вакцинації	11,1
Я вважаю, що проблема коронавірусу загалом перебільшена	11,6
Інше	9,3
Важко сказати	9,5

Ті, хто найбільше впевнений, що не вакцинуватиметься, найчастіше називають причиною відсутність віри у ефективність вакцин, а також опозицію до будь-якої вакцинації в принципі.

Якщо Ви не впевнені, чи робити щеплення від коронавірусу, скажіть, будь ласка, чому? (можна обрати декілька варіантів)

	Чи збираєтеся Ви зробити собі щеплення від COVID-19?		
	Скоріше так, але поки вагаюся	Скоріше ні, але можу змінити свою думку	Точно не буду вакцинуватися
Я не вірю в ефективність вакцин від коронавірусу	25,8	39,5	42,2
Я принципово проти будь-якої вакцинації	1,6	7,3	21,8

**значення у таблиці треба інтерпретувати так: серед тих, хто точно не буде вакцинуватися, 42,2% назвали однією з причин відсутність віри у ефективність вакцин*

Отже, вразливість значного числа мешканців Харківщини, які орієнтуються на Росію, до антивакцинаторської пропаганди підштовхуватиме державу-агресора до продовження активних дій, інформаційно-психологічних операцій із підриву суспільної довіри до західних вакцин та карантинних заходів.

3.3 Оцінка дій місцевої та центральної влади з протидії епідемії COVID-19

Більшості (42%) харків'ян нічого не відомо про дії голів місцевих громад, спрямованих на протидію COVID-19. Цей показник вищий, ніж кількість тих, хто нічого не знає про урядову політику з протидії епідемії COVID-19: таких нараховується 20%. На нашу думку, це свідчить про низьку обізнаність про повноваження органів місцевого самоврядування щодо протидії епідемії.

Попри це, ставлення до дій місцевої влади в Україні класично краще, аніж ставлення до дій центральної влади. Дії місцевої влади позитивно оцінюють 25% мешканців Харківщини, негативно – 22%.

Як Ви оцінюєте дії голови Вашої громади (міста/селища/села) з протидії епідемії COVID-19?

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Українською негативно	7,0
Скоріше негативно	15,2
Скоріше позитивно	20,6
Повністю позитивно	4,0
Мені нічого невідомо про такі дії	41,7
Важко сказати	11,4

До урядової політики ставлення очікувано гірше: 43% харків'ян негативно оцінюють урядові заходи з протидії епідемії, 26% – позитивно; решта – не визначилися або нічого не знають про урядову політику у цій галузі.

Як Ви оцінюєте заходи уряду з протидії епідемії COVID-19?

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Украй негативно	14,7
Скоріше негативно	28,3
Скоріше позитивно	22,1
Повністю позитивно	3,8
Мені нічого невідомо про такі дії	18,1
Важко сказати	13,1

Симптоматично, що ті, хто негативно оцінює урядові заходи з протидії епідемії, також переважно налаштовані проти щеплення від COVID-19. Тобто, ті, хто засуджує державні заходи, не користуються запропонованими можливостями, зокрема, вакцинацією, які держава вже забезпечує.

	Як Ви оцінюєте заходи уряду з протидії епідемії COVID-19?	
	Скоріше негативно	Скоріше позитивно
Так, обов'язково буду вакцинуватися	15,9	21,7
Скоріше так, але поки вагаюся	10,7	22,5
Скоріше ні, але можу змінити свою думку	26,6	22,5
Точно не буду вакцинуватися	32,2	17,1
Вже вакцинувалася/вся	3,7	14,0
Важко сказати	10,7	2,3

**відсотки за стовпчиками*

3.4 Ставлення до імовірного скасування карантинних обмежень

Більшість (43%) мешканців Харківщини обов'язково (17%) або скоріш (26%) підтримали б голову громади, якщо він/вона запропонує скасувати карантинні заходи у їхньому населеному пункті. Зовсім не підтримали б такі дії 10%; скоріш не підтримали б – 23%. Чверті респондентів було важко сказати, як би вони вчинили у такій ситуації.

Чи підтримаєте Ви Вашого міського/сільського голову, якщо він чи вона запропонує скасувати карантинні заходи вашому населеному пункті?

	<i>м. Харків та Харківська обл.</i>
Обов'язково підтримаю	17,0
Скоріше підтримаю	26,1
Скоріше не підтримаю	19,8
Зовсім не підтримаю	11,0
Важко сказати	26,1

Скасування карантинних заходів навряд можна вважати заходом, який сприятиме подоланню епідемії COVID-19. Проте зниження рівня захворюваності після квітневого локдауну посприяло тому, що серед населення зменшилося відчуття загрози від COVID-19.

Послаблення карантинних заходів є привабливою опцією для міської влади Харкова в умовах виборчої кампанії. Це відповідає поширеним суспільними настроям і показує «незалежність» від рішень з Києва. Проте таке рішення створить додаткові загрози для містян унаслідок поширення Дельта-штаму на Харківщині вже у вересні-жовтні.

Одним із заходів щодо зниження політичних ризиків, пов'язаних із суперечками між центральною та місцевою владою на Харківщині щодо строків та жорсткості карантинних обмежень, може стати законодавче запровадження переваг для громадян, повністю щеплених від коронавірусу в міських населених пунктах, де обидві дози вакцини отримало 50% мешканців (для сіл такий показник варто модифікувати – 50% вакцинованих серед осіб старше 55 років). Варто закріпити й можливість для підприємств та установ працювати в умовах помаранчевої та червоної зон, якщо понад 80% їхніх співробітників було повністю вакциновано.

Водночас у медіа таке рішення потрібно обґрунтовувати таким чином, що вакцинація знижує навантаження на ковідні медзаклади та стримує поширення епідемії без значних економічних втрат для держави, бізнесу та громадян, які є основними донорами місцевих бюджетів.

4. Електоральні настрої харків'ян та ставлення до вектора політичного розвитку країни

4.1 Моделювання парламентських виборів за участі найпопулярнішої регіональної партії

Регіональні партії, афілійовані з окремими місцевими політиками (часто – мерами обласних центрів), є поширеним явищем у багатьох регіонах України. Часто такі мерські політичні проєкти мають підтримку на виборах міських рад обласних центрів. Деякі з них так і лишаються популярними у обласному центрі, а вже на виборах до обласних рад виборці переважно голосують за загальнонаціональні партії.

Наприклад, у Запорізькій міській раді мерський політичний проєкт «Партія Володимира Буряка «Єднання» має найбільшу фракцію та отримав 25% підтримки, але на виборах до обласної ради партія мера отримала 11% підтримки та лише третю за чисельністю партію. Партія мера Одеси Геннадія Труханова «Довіряй ділам» має найбільшу фракцію у міській раді, але на рівні області поступилася за популярністю «Слузі народу» та ОПЗЖ. Партія мера Києва Віталія Кличка «УДАР», яка має другу за чисельністю фракцію у міській раді, взагалі не представлена у обласній раді.

Деякі з подібних регіональних політичних проєктів розвивають свій успіх і на обласному рівні, випереджаючи загальнонаціональні партії. Наприклад, партія мера Чернігова Владислава Атрошенка є лідером за підтримкою і в міській, і в обласній рада. Іншим прикладом є «Українська стратегія Гройсмана» у Вінницькій області або «Команда Симчишина» – у Хмельницькій, які мають найбільші фракції і в міській, і в обласній рада.

Партія «Блок Кернеса – Успішний Харків» також має більшість і в міській, і в обласній рада. Навіть у кількох містах області були обрані міські голови від цієї

партії. Поки що «Блок Кернеса» та інші подібні проєкти не заявляють про свої амбіції на національному рівні.

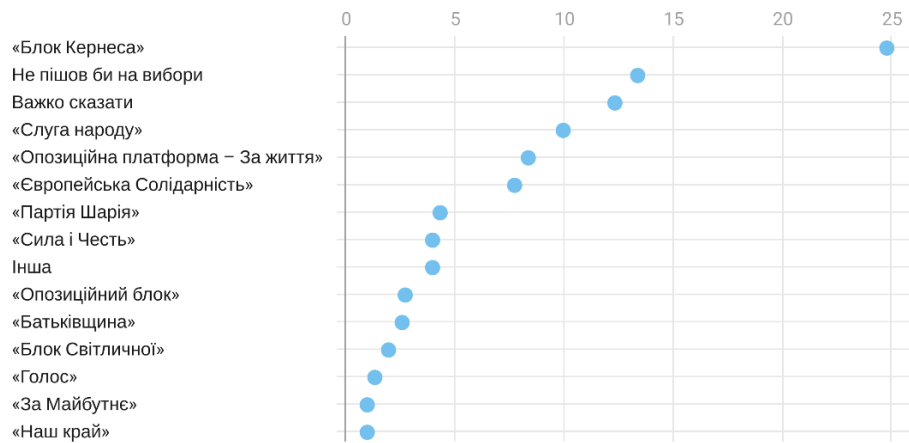
У нашому опитуванні ми змодельовали ситуацію парламентських виборів та запропонували респондентам перелік партій, який включає «Блок Кернеса». Близько 25% мешканців Харківщини проголосували б за регіональну партію на виборах до Верховної Ради, натомість решта великих загальнонаціональних партій (зокрема, «Слуга народу», Європейська солідарність чи ОПЗЖ отримали б близько 8–10% підтримки кожна).

Таким чином, регіональні політичні проєкти, афілійовані з популярними представниками місцевих еліт, могли би мати попит і на загальнонаціональному рівні становили б альтернативу загальнонаціональним партіям (зокрема, «Блок Кернеса» був би вагомою альтернативою для частини виборців ОПЗЖ).

Якби вибори до Верховної Ради відбулися наступної неділі, за яку політичну партію Ви проголосували би? (Дайте лише одну відповідь)

	<i>Відсоток серед усіх</i>	<i>Відсоток серед тих, хто визначився і прийшов би на вибори</i>
«Батьківщина»	3,4	4,8
«Блок Кернеса»	25,4	35,8
«Блок Світличної»	1,4	2,0
«Голос»	1,0	1,4
«Європейська Солідарність»	5,8	8,2
«За Майбутнє»	1,4	2,0
«Наш край»	0,8	1,1
«Опозиційна платформа – За життя»	8,8	12,4
«Опозиційний блок»	2,4	3,4
«Партія Шарія»	3,4	4,8
«Сила і Честь»	2,4	3,4
«Слуга народу»	9,4	13,2
Інша	5,4	7,6
Важко сказати	14,4	
Не пішов би на вибори	14,6	

Якби вибори до Верховної Ради відбулися наступної неділі, за яку політичну партію Ви проголосували би? (Дайте лише одну відповідь)

Created with Datawrapper

4.2 Кого харків’яни хотіли б бачити міським головою Харкова?

Якби вибори Харківського міського голови відбувалися б наступної неділі (в середині липня 2021 р.), то лідером першого туру був би чинний секретар міської ради Ігор Терехов (30% або 46% серед тих, хто визначився та прийшов би на вибори). Друге місце посів би Михайло Добкін (11% серед усіх або 16% серед тих, хто визначився та прийшов би на вибори). На третьому місці одразу три кандидати, різниця між якими у межах статистичної похибки: Юлія Світлична, Олександр Фельдман та Євгеній Мураєв (11% та по 9% відповідно, якщо рахувати серед тих, хто визначився та проголосує).

За кого з кандидатів Ви проголосували б, якби позачергові вибори Харківського міського голови відбувалися б наступної неділі і список кандидатів був таким?

	<i>Відсоток серед усіх</i>	<i>Відсоток серед тих, хто визначився і прийшов би на вибори</i>
Абрамичев Олег, «Європейська солідарність»	3,8	5,8
Добкін Михайло	10,6	16,1
Лесик Андрій, «Опозиційна платформа – За життя»	1,4	2,1
Маринін Дмитро, самовисування	0,8	1,2
Мураєв Євгеній, партія «Наші»	5,8	8,8
Світлична Юлія, Блок Світличної «Разом»	7,2	10,9
Терехов Ігор, Блок Кернеса – «Успішний Харків!»	30,4	46,2
Фельдман Олександр, самовисування	5,8	8,8
Важко сказати	16,0	
Не пішов би на вибори	10,2	
Зіпсував би бюлетень	2,2	
Відмова відповідати	5,8	

*обчислення проведені на сукупності респондентів із обласного центру, що складається із мешканців м. Харкова, які потрапили до обласної вибірки, а також бустерної вибірки (N=500)

Однак, як [наголошувалося](#) у попередніх дослідженнях, остаточний перелік учасників поки невідомий. При цьому під питанням участь у виборах кількох кандидатів, які мають відносно високий рівень підтримки серед харків'ян. Наприклад, Олександр Фельдман, імовірно, не балотуватиметься в мери, [підтримуючи](#) Добкіна, але поки він утримується від оголошення публічної позиції. Те саме [стосується](#) і Мураєва.

На перший погляд, Фельдман та Мураєв могли б стати електоральними донорами для Добкіна. Однак зміни у переліку кандидатів на виборах Харківського міського голови не показали значних відмінностей.

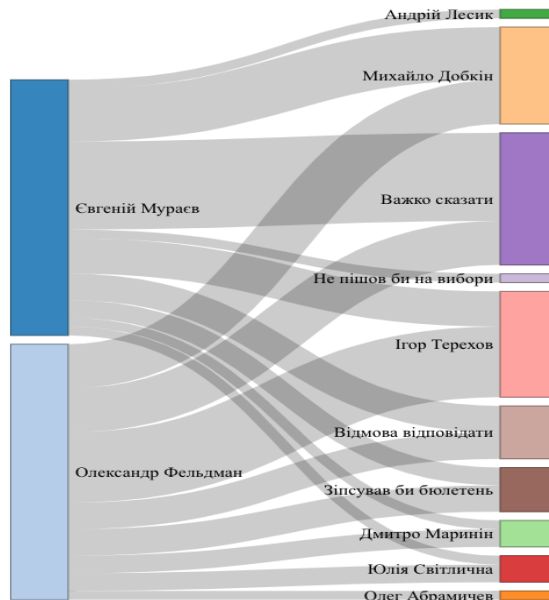
Навіть коли Євгенія Мураєва та Олександра Фельдмана немає у списку, це кардинально не зменшує розриву між Добкіним та Тереховим. Навпаки, у такому разі у Терехова гіпотетично з'являється шанс здобути перемогу вже в першому турі виборів: Терехов набиратиме 31% (або 53,1% від тих, хто визначився і прийде на вибори), а Добкін – 12% (або 21% від тих, хто визначився та голосуватиме).

За кого з кандидатів Ви проголосували б, якби позачергові вибори Харківського міського голови відбувалися б наступної неділі і список кандидатів був таким?

	<i>Відсоток серед усіх</i>	<i>Відсоток серед тих, хто визначився і прийшов би на вибори</i>
Абрамичев Олег, «Європейська солідарність»	4,2	7,1
Добкін Михайло	12,4	21,1
Лесик Андрій, «Опозиційна платформа – За життя»	2,0	3,4
Маринін Дмитро, самовисування	1,6	2,7
Світлична Юлія, Блок Світличної «Разом»	7,4	12,6
Терехов Ігор, Блок Кернеса – Успішний Харків!	31,2	53,1
Важко сказати	18,0	
Не пішов би на вибори	11,0	
Зіпсував би бюлетень	3,4	
Відмова відповідати	8,8	

*обчислення проведені на сукупності респондентів із обласного центру, що складається із мешканців м. Харкова, які потрапили до обласної вибірки, а також бустерної вибірки (N=500)

Невелика частина тих, хто раніше обирав Мураєва, віддають свої голоси або Добкіну, або Терехову майже пропорційно. Близько половина виборців Мураєва уникає будь-якого вибору, якщо їхнього кандидата немає в списку. Виборці Фельдмана за його відсутності у списку дещо більш охоче голосуватимуть за Терехова (28%), аніж за Добкіна (17%), але здебільшого вони також відмовляються обирати когось іншого замість свого кандидата.

За кого з кандидатів Ви б проголосували, якби позачергові вибори Харківського міського голови відбувалися б наступної неділі і список кандидатів був таким?

Created with Datawrapper

За кого з кандидатів Ви б проголосували, якби позачергові вибори Харківського міського голови відбувалися б наступної неділі і список кандидатів був таким?

4.3 Зовнішньополітичні орієнтації мешканців Харківщини

Європейський вектор зовнішньої політики України лишається найпривабливішим для мешканців Харківщини, хоча й його підтримують трохи більше третини мешканців регіону (36%). Близько чверті мешканців регіону підтримують проросійський напрям розвитку України. Ще близько 20% жителів регіону вважають, що Україна не має вступати до жодного союзу.

При цьому спостерігається відмінність у зовнішньополітичних орієнтаціях мешканців обласного центру та області. Якщо в обласному центрі прихильників європейської інтеграції вдвічі більше за часку прихильників союзу з Росією (42% проти 20%), то серед мешканців регіону частки прихильників інтеграції з ЄС та з РФ практично однакові (по 30%).

Куди має прямувати Україна у зовнішньому напрямку?

	Загалом	м. Харків (N=261)	Харківська область без урахування облцентру (N=239)
Вступ до ЄС	36,0	41,8	29,7
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	24,8	20,3	29,7
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного Союзу	19,8	20,3	19,2
Важко сказати	19,4	17,6	21,3

Зовнішньополітичні орієнтації мешканців Харківщини певною мірою відтворюють результати для Східного макрорегіону, отримані у попередніх дослідженнях, але з деякими особливостями. Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» у серпні 2021 року [показало](#), що близько 21,3% мешканців Східного макрорегіону (куди входить і Харківщина) є прихильниками союзу України з РФ.

Однак у Харківській області, якщо порівнювати зі Східним макрорегіоном загалом, трішки більше прихильників європейської інтеграції України та значно менше тих, хто вважає, що Україна не має приєднуватися до жодного з союзів. Також Харківщина вирізняється тим, що майже кожен п'ятий мешканець не визначився зі своїм ставленням.

Куди має прямувати Україна у зовнішньому напрямку?

	<i>м. Харків та Харківська область (липень 2021)</i>	<i>Східний макрорегіон (серпень 2021)</i>
Вступ до ЄС	36,0	33,3
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	24,8	21,3
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного Союзу	19,8	35,9
Важко сказати	19,4	9,5

Серед мешканців м. Харкова спостерігається відмінність у зовнішньополітичних орієнтаціях вікових груп. Молодь, яка живе в обласному центрі, має більш проєвропейські погляди, аніж люди старшого покоління. Однак такої відмінності не спостерігається серед мешканців області, які проживають не в обласному центрі¹.

Куди має прямувати Україна у зовнішньому напрямку?

	<i>Молодь до 30 років</i>	<i>Середній вік (31-54 роки)</i>	<i>Старше 55 років</i>
Вступ до ЄС	52,9	38,4	29,8
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	20,0	23,2	28,1
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного Союзу	10,6	19,8	25,3
Важко сказати	16,5	18,6	16,9

**обчислення проведені на сукупності респондентів із обласного центру, яка складається із мешканців м. Харкова, які потрапили до обласної вибірки, а також бустерної вибірки (N=500)*

Зовнішньополітичні орієнтації виборців різних кандидатів на посаду мера Харкова аналізувати складно з огляду на невелику вибірку, а отже низьку наповненість груп. Тому наводимо дані зі вказанням розмірів груп та застереженням, що вони відображають дуже приблизний баланс думок про зовнішньополітичні вподобання прихильників різних кандидатів.

¹ З огляду на недостатню наповненість груп ми не наводимо розподіл відповідей на це запитання серед мешканців області різного віку (без урахування обласного центру).

Куди має прямувати Україна у зовнішньому напрямку?

	Михайло Добкін (N=62)	Юлія Світлична (N=37)	Ігор Терехов (N=156)	Важко сказати (N=90)
Вступ до ЄС	14,5	62,2	30,8	51,1
Вступ до Митного союзу Росії, Білорусі, Казахстану	46,8	13,5	26,3	20,0
Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного Союзу	21,0	13,5	19,9	18,9
Важко сказати	17,7	10,8	23,1	10,0

*обчислення проведені на сукупності респондентів із обласного центру, що складається із мешканців м. Харкова, які потрапили до обласної вибірки, а також бустерної вибірки (N=500)

Як видно, серед виборців Ігоря Терехова приблизно рівні частки прихильників як проєвропейського, так і проросійського напрямку розвитку України. Також кожен п'ятий його виборець не підтримує приєднання до жодного союзу і близько чверті його виборців взагалі не визначилися із своїми поглядами щодо зовнішньополітичного напрямку України. Серед виборців Михайла Добкіна більше прихильників проросійського напрямку, а серед виборців Юлії Світличної – навпаки.

Цікаво, що серед тих, хто ще не визначився з вибором, поширені проєвропейські погляди, а це означає, що істотна частка містян з прозахідними поглядами не бачать кандидата на посаду міського голови, за якого вони хотіли б віддати свій голос. Таким кандидатом міг би стати єдиний кандидат від проєвропейських сил, щодо якого наразі тривають [перемовини](#), однак все залежить від здатності учасників переговорів досягнути порозуміння.

4.4 Ставлення до вступу України до оборонних союзів

Щодо участі України у військово-політичних об'єднаннях думки мешканців Харківщини значною мірою відтворюють зовнішньополітичні орієнтації. Вступ України до НАТО лишається відносно найпопулярнішою опцією, але і її підтримують лише близько третини мешканців регіону. Чверть мешканців регіону не підтримує приєднання до жодного із військових союзів, а 20% вважають, що Україна має вступити до військового союзу з РФ. Так само великою у цьому питанні є кількість тих, хто не визначився зі своїм ставленням (близько 22%).

Віковий розріз не показує істотного зростання прихильності до НАТО серед молодших респондентів. Вікові відмінності констатують меншу прихильність до позаблокового статусу серед молодих людей, але натомість серед молоді більше тих, хто «не визначився».

Який варіант забезпечення безпеки був би, на Вашу думку, найкращий для країни?

	Харківська область загалом	Молодь до 30 років	Середній вік (31- 54 роки)	Старше 55 років
Вступ до НАТО	32,6	39,6	30,6	31,4
Військовий союз з Росією та іншими країнами СНД	19,6	14,6	20,1	21,7
Позаблоковий статус України	25,4	15,6	27,9	27,4
Важко сказати	22,4	30,2	21,4	19,4

4.5 Інтерпретація мешканцями Харківщини конфлікту на Донбасі та ставлення до сторін конфлікту

4.5.1 Інтерпретація конфлікту

Серед мешканців Харківщини майже третина (27%) поділяє інтерпретацію конфлікту на Донбасі як російської агресії проти України з використанням місцевих бойовиків. Ще така ж частка респондентів не визначилася із відповіддю на це запитання.

Близько 20% мешканців регіону погоджуються з версією про те, що конфлікт на Донбасі – це внутрішній конфлікт в Україні, де одну зі сторін підтримує Росія. 11% є прихильниками пропагандистської тези про війну Росії з Заходом на території України та 9% підтримують іншу пропагандистську тезу про громадянську війну.

Як би Ви визначили конфлікт на Донбасі?

	Загалом	м. Харків (N=261)	Харківська область без урахування облцентру (N=239)
Це російська агресія проти України з використанням місцевих бойовиків	26,7	33,3	19,3
Це внутрішній конфлікт в Україні, де одну зі сторін підтримує Росія	19,4	18,8	20,2
Це війна Росії із Заходом на території України	11,0	13,0	8,8
Це суто внутрішній громадянський конфлікт в Україні	9,0	8,0	10,1
Інше	6,8	6,5	7,1
Важко відповісти	27,1	20,3	34,5

Відсутність домінантної думки підкреслює й те, що близько 7% не погоджуються з запропонованими опціями та обирають варіант «Інше». А якщо подивитися на мешканців населених пунктів області без урахування м. Харкова, то серед них сумарно буде 42%, які або не визначилися зі своїм ставленням, або мають специфічні уявлення про конфлікт на Донбасі, які не вписуються в запропоновані опції.

Відсутність домінантної думки про характер війни на Сході та велика кількість «невизначених» актуалізує питання про роль медіа як джерела формування думки мешканців Харківщини стосовно цієї теми.

З огляду на невисоку наповненість категорій, можна проаналізувати думки про конфлікт на Донбасі для аудиторії лише декількох загальнонаціональних телеканалів.

Аудиторія телеканалів «1+1», ICTV та СТБ у своїх ставленнях до конфлікту на Донбасі відтворює думки мешканців регіону в цілому. **Натомість тези про війну Росії з Заходом на території України, а також громадянську війну більш поширені серед тих, хто дивиться «Інтер» та «НАШ».**

Найбільше невизначеності щодо інтерпретацій конфлікту на Донбасі серед тих, хто не дивиться телевізійні новини на національних каналах. Це знову ж підіймає питання про альтернативні джерела формування політичного світогляду мешканців Харківщини.

	1+1 (N=130)	ICTV (N=88)	Інтер (N=115)	НАШ (N=51)	Прямий (N=80)	СТБ (N=103)	Не дивлюся телевізійні новини на національних каналах (N=199)
Це російська агресія проти України з використанням місцевих бойовиків	32,3	33,0	23,5	15,7	26,3	32,0	24,6
Це внутрішній конфлікт в Україні, де одну зі сторін підтримує Росія	23,1	27,3	20,9	29,4	21,3	20,4	17,1
Це війна Росії із Заходом на території України	10,8	10,2	16,5	19,6	12,5	12,6	9,0
Це суто внутрішній громадянський конфлікт в Україні	3,8	10,2	15,7	17,6	13,8	10,7	6,5
Інше	6,9	3,4	2,6	5,9	5,0	1,9	7,5
Важко відповісти	23,1	15,9	20,9	11,8	21,3	22,3	35,2

Опитування показує, що на інтерпретацію конфлікту на Донбасі не впливає вік, але істотно впливають зовнішньополітичні орієнтації громадян. Більшість прихильників європейського курсу розвитку України розуміють конфлікт передусім як російську агресію проти України. Натомість прихильники союзу з РФ очікувано значно частіше повторюють тези про війну Росії проти Заходу або ж про громадянську війну.

	Вступ до ЄС	Вступ до Митного союзу	Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу	Важко сказати
Це російська агресія проти України з використанням місцевих бойовиків	50,0	6,5	22,2	13,5
Це внутрішній конфлікт в Україні, де одну зі сторін підтримує Росія	13,9	21,8	33,3	12,5
Це війна Росії із Заходом на території України	7,2	16,9	11,1	10,4
Це суто внутрішній громадянський конфлікт в Україні	1,7	21,8	9,1	6,3
Інше	3,9	9,7	3,0	12,5
Важко відповісти	23,3	23,4	21,2	44,8

Викликає занепокоєність те, що значна частина мешканців Харківщини досі не визначилася зі своїм ставленням до російської агресії на Донбасі. Навіть серед груп прихильників того чи іншого зовнішньополітичного вектора близько чверті не мають чіткого розуміння, що відбувається на Донбасі. Ті ж, хто не визначився із зовнішньополітичними вподобаннями (а таких у Харкові та області близько 20%), очікувано дуже часто не мають і думки щодо конфлікту на Донбасі.

Подібна невизначеність щодо важливих суспільно-політичних проблем країни вказує на вразливість мешканців регіону до російської пропаганди та може свідчити про ризик громадянської пасивності у разі нової агресії з боку Росії.

4.5.2 Ставлення до бойовиків так званих «ДНР» та «ЛНР»

Ставлення харків'ян до бойовиків «ДНР» та «ЛНР» прямо протилежне до ставлення до українських військових. Однак важливими є два спостереження.

По-перше, у Харківській області 52% опитаних ухилилися від відповіді на це запитання. Так само близько половини опитаних не висловили свого ставлення до ветеранів Збройних Сил України. По-друге, серед прихильників союзу України з РФ позитивне ставлення до бойовиків на Донбасі артикулюють не менше 15%. Це ще раз підкреслює, що є різні ступені прихильності до РФ та різні ступені прихильності до антиукраїнської пропаганди.

Як Ви ставитеся до учасників бойових дій – бійців збройних підрозділів ДНР/ЛНР?

	Загалом	Куди має рухатися Україна у зовнішньому напрямі?			
		Вступ до ЄС	Вступ до Митного союзу	Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу	Важко сказати
Скоріше позитивно	8,1	7,3	14,6	5,1	4,2
Скоріше негативно	40,0	55,1	31,7	34,7	28,1
Не маю ставлення, мені до них байдуже	20,0	16,9	25,2	20,4	18,8
Відмова/Важко сказати	31,9	20,8	28,5	39,8	49,0

4.5.3 Ставлення до ветеранів АТО – бійців української армії та добровольчих батальйонів

Ставлення мешканців регіону до ветеранів АТО (і бійців української армії, і добровольців) є переважно прихильним. Однак близько чверті опитаних не визначилися зі своєю думкою щодо ветеранів. Це є ще одним виявом окресленої вище тенденції: близько 20–25% мешканців регіону не мають власної думки щодо важливих питань розвитку країни та вочевидь мало ними переймаються. До цього варто додати ще 15% тих харків'ян, чие ставлення до учасників бойових дій є байдужим.

Негативне ставлення до ветеранів АТО/ООС декларують близько 15% опитаних. Це свідчить про те, що навіть ті мешканці регіону, які декларують прихильність до проросійського вектору розвитку країни, не є настільки індоктриновані російською пропагандою, аби висловлювати негативне ставлення до українських військових. Однак більшою проблемою лишається байдужість громадян до проблем війни та її учасників.

Як Ви ставитеся до учасників бойових дій...

	Ветеранів Збройних сил України на Донбасі	Бійців українських добровольчих батальйонів
Скоріше позитивно	46,0	41,6
Скоріше негативно	13,2	17,6
Не маю ставлення, мені до них байдуже	14,8	14,2
Відмова/Важко сказати	26,0	26,6

Зовнішньополітичні орієнтації знову ж є чи не найголовнішим чинником, який спричиняє різницю у ставленні до українських військових. Серед проєвропейських мешканців Харківщини ставлення до українських військових в переважній більшості позитивне, натомість більше негативу серед прихильників союзу з РФ.

Хоча важливо розуміти, що й серед прихильників союзу з Росією більше байдужих та невизначених з цього питання. Тобто серед тих, хто декларує прихильність до РФ, є різні ступені цієї прихильності та різні ступені прихильності до антиукраїнської пропаганди.

Як Ви ставитеся до учасників бойових дій – ветеранів Збройних сил України на Донбасі?

	<i>Вступ до ЄС</i>	<i>Вступ до Митного союзу</i>	<i>Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу</i>	<i>Важко сказати</i>
Скоріше позитивно	71,1	23,4	42,4	32,0
Скоріше негативно	6,1	29,8	11,1	7,2
Не маю ставлення, мені до них байдуже	6,7	21,8	15,2	20,6
Відмова/Важко сказати	16,1	25,0	31,3	40,2

Отже, тема війни, особливо вимога чіткого розрізнення «своїх» та «ворогів» у конфлікті з Росією лишається для багатьох мешканців Харківщини небажаною та неприйнятною. Це може бути зумовлено прагненням таких респондентів зберегти свої особисті зв'язки з російською культурою, можливостями працевлаштування в Росії чи ведення бізнесу з партнерами із Росії, своїм оточенням чи родичами, які мають проросійські погляди. **Оскільки разом із «байдужими» вони становлять більшість, місцеві еліти, незалежно від своїх «партійних квитків», постійно шукатимуть їхньої підтримки, озвучуватимуть меседжі та пропонуватимуть дії, які підривають легітимність політики зі стримування російської агресії.**

Проте у самому Харкові третина мешканців є переконаними прихильниками захисту суверенітету України від російської агресії, а загалом в області 46% висловили позитивне ставлення до ветеранів АТО. Аби прихильникам захисту суверенітету України вдавалося більш ефективно публічно просувати свою позицію, представники державної влади у регіоні (ОДА, РДА, правляча партія) мають подавати особистий приклад, пропонувати власні і підтримувати громадські ініціативи, спрямовані на стримування та викриття російської агресії та прибічників Росії в місцевих органах влади.

Зважаючи на це, варто розглянути можливість призначення на відповідальні посади на рівні області та районів представників ветеранської спільноти – вихідців із Харківщини, які мають відповідний управлінський досвід.

5. Ставлення мешканців Харківщини до державної мовної політики та перейменування топонімів

5.1 Чи є мовне питання гострим для мешканців Харківщини?

Назагал мешканці Харківщини не вважають мовне питання гострим та актуальним для своєї області: взагалі надуманою цю проблему назвали 29%, ще 25% – актуальною тільки в окремих випадках. Однак третина опитаних вважає мовне питання досить серйозним: 24% назвали його досить серйозним, хоч і не найважливішим, а 9% – однією з найгостріших проблем.

На Вашу думку, наскільки гострим є питання використання різних мов у Харкові та Харківській області, якщо порівнювати його з іншими місцевими проблемами?

	<i>м. Харків та Харківська область загалом</i>	<i>Вступ до ЄС</i>	<i>Вступ до Митного союзу</i>
Це одна й з найгостріших проблем	8,8	5,0	16,9
Мовне питання досить серйозне, але є й більш актуальні проблем	23,6	28,9	22,6
Назагал мовне питання не є гострим, окрім деяких окремих випадків	25,3	27,8	23,4
Проблема використання різних мов взагалі надумана	28,7	25,0	28,2
Важко сказати	13,6	13,3	8,9

При цьому як люди з українською рідною мовою, так і люди з російською рідною мовою називають мовне питання гострим майже однаково часто (хоч і з різних мотивів).

Громадяни з проросійськими орієнтаціями трохи більш частіше називають мовне питання гострим, але переважно можна зробити висновок, що російська пропаганда про утиски російської мови працює лише на невелику аудиторію. Тому мовне питання на Харківщині лишається конфліктогенним і привабливим для політичних сил, які прагнуть спровокувати громадянське протистояння між носіями української та російської мови.

5.2 Запровадження обов'язкового використання української мови у сфері обслуговування

Думки харків'ян стосовно запровадження обов'язкового використання української мови в сфері обслуговування поділились навпіл. Одна частина (42%) підтримує це нововведення, інша ж (43%) – ні.

Прихильність до цього нововведення вельми корелює з рідною мовою респондентів. Більшість (61%) із тих, хто вважає рідною українську, підтримує це законодавче нововведення, а носії російської мови як рідної – навпаки. Хоча, в межах кожної мовної групи є винятки.

Важливо, що у цьому питанні є значно менше «невизначених», ніж, наприклад, у питанні про характер конфлікту на Донбасі. Це свідчить про те, що мовне питання є актуальним та цікавить більшу кількість людей, а отже його використання з політичною метою є більш привабливим для місцевих політиків, що сприяє поляризації суспільства.

Чи підтримуєте Ви запровадження обов'язкового використання державної української мови у сфері обслуговування?

	<i>м. Харків та Харківська область загалом</i>	<i>Українська рідна</i>	<i>Російська рідна</i>
Цілком підтримую	18,6	61,2	26,3
Скоріше підтримую	23,6		
Скоріше не підтримую	20,2	27,0	60,1
Зовсім не підтримую	22,4		
Важко сказати	15,2	11,8	13,6

5.3 Ставлення до перейменування топонімів

У харків'ян немає єдиної та чіткої думки щодо зусиль міської ради Харкова з повернення вулицям міста старих назв (а в цьому сенсі найактуальнішим, звісно, є повторне перейменування проспекту Петра Григоренка на проспект Георгія Жукова). Для 40% містян це питання байдуже (28%) або вони не мають думки з цього приводу (12%). Ще 22% виступають проти таких перейменувань, а підтримують перейменування трохи більше третини містян (38%).

Чи підтримуєте Ви політику Харківської міської ради щодо повернення вулицям міста назв, які були до 2014 року?

	<i>м. Харків</i>
Повністю підтримую	21,0
Скоріше підтримую	16,8
Скоріше не підтримую	9,3
Взагалі не підтримую	13,1
Мені байдуже	27,7
Важко сказати	12,1

**обчислення проведені на сукупності респондентів із обласного центру, що складається із мешканців м. Харкова, які потрапили до обласної вибірки, а також бустерної вибірки (N=500)*

Мешканці Харківщини з проєвропейськими поглядами переважно не підтримують перейменування, хоча й серед них четверта частина хотіли б побачити у своєму місті проспект Жукова. Серед прихильників союзу України з РФ очікувано більше прихильників проспекту Жукова, хоча й серед них половина байдужих чи не визначилися з думкою із цього приводу.

	Куди Україна має прямувати в зовнішньому напрямі?			
	<i>Вступ до ЄС</i>	<i>Вступ до Митного союзу</i>	<i>Неприєднання ані до ЄС, ані до Митного союзу</i>	<i>Важко сказати</i>
Повністю/скоріше підтримую	26,1	56,2	46,5	27,6
Зовсім/скоріше не підтримую	35,1	8,3	24,2	12,6
Мені байдуже	28,2	26,4	20,2	36,8
Важко сказати	10,6	9,1	9,1	23,0

6. Політична залученість та протестна участь мешканців регіону

6.1 Оцінка харків'янами своєї можливості впливати на політику в регіоні та готовність долучатися до різних форм громадського життя

6.1.1 Що думають мешканці Харківщини про свою здатність впливати на ухвалення рішень на рівні їхніх населених пунктів

Загалом мешканці Харківщини радше вважають, що вони не мають впливу на ухвалення рішень у власних міста/селах: 32% респондентів вважають, що вони такого впливу не мають; 31% – що скоріше не мають. І лише відносно невелика частина харків'ян погоджується, що вони мають (9%) або скоріше мають (18%) вплив на ухвалення рішень у своїх містах/селах. Водночас кожному десятому харків'янину було важко відповісти на це запитання.

Як Ви вважаєте, чи маєте Ви вплив на ухвалення рішень у вашому місті/селі?

	<i>м. Харків та Харківська область</i>
Скоріше так	27,5
Скоріше ні	63,5
Важко сказати	9,0

Поширене відчуття нездатності впливати на прийняття рішень провокує масову політичну відчуженість та соціальну пасивність. Однак мешканці Харківщини не унікальні в цьому. Раніше, у 2020 р., дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» у Закарпатській області [показало](#), що там близько 39% вважають себе здатними впливати на прийняття рішень в регіоні (хоча й із них більше половини говорять, що «вплив є, але дуже незначний»). Опитування не показало відмінностей у таких настроях серед респондентів різного віку, статі чи зовнішньополітичних орієнтацій.

6.1.2 Залученість до різних форм громадського життя

Мешканці Харківщини називали участь у громадських роботах з благоустрою (18%) та волонтерство у вигляді допомоги дитячим будинкам, багатодітним сім'ям чи притулком (17%) серед форм громадського життя та долучення до управління своїм містом/селом.

Мешканці Харківщини неохоче долучаються до тих форм громадської діяльності, які передбачають вплив на зміст рішень органів місцевого самоврядування (участь у громадських слуханнях, робота в ОГС, участь у вуличних акціях тощо). Про готовність до таких форм участі говорять максимум до 10% мешканців регіону (а оскільки це питання з множинними відповідями, то відсотки не додаються лінійно; а отже часто це ті самі люди, які готові до різних форм діяльності).

Найчастіше ж мешканці регіону або не хочуть долучатися до жодної з форм громадської діяльності, або не мають чіткої думки на цю тему. Це свідчить на користь припущення, що управлінські процеси на рівні області й надалі лишатимуться прерогативою регіональних еліт, а суспільний контроль за їхньою діяльністю буде слабким та зводиться до активності окремих місцевих активістів.

З іншого боку, це свідчить про те, що більшість мешканців регіону не долучатимуться до вуличних протистоянь між ідеологічними групами, що зменшує ймовірність участі громадян у штучно спровокованих заворушеннях.

В яких формах управління своїм містом/селищем/селом Ви готові брати участь?
(можна обрати декілька відповідей)

	<i>м. Харків Харківська область</i>
Участь у громадських роботах з благоустрою	18,4
Волонтерська участь у різних видах громадської допомоги (дитячим будинкам, багатодітним сім'ям, притулком тощо)	17,2
Участь у громадських слуханнях	10,6
Участь у громадських організаціях, що займаються проблемами місцевого самоврядування	9,4
Участь в органах самоорганізації населення (будинкові, вуличні, квартальні комітети)	8,6
Участь у засіданнях органів місцевого самоврядування	7,2
Участь у вуличних акціях, пікетах, мітингах	7,0
Висування своєї кандидатури на виборах	6,0
Участь у діяльності громадських рад при органах влади	5,0
Участь у формуванні громадського бюджету	4,0
Надання фінансових пожертв на потреби громади	3,2
Інше	2,6
Не готовий брати участі в жодній з цих форм діяльності	25,5
Важко сказати	17,4

Однак припущення, що вища оцінка своєї здатності впливати на політику в регіоні призводитиме до вищої залученості, справджується лише частково. Більш активні громадяни декларують більшу готовність долучатися до певних видів громадської діяльності, але ці діяльності є радше благодійністю за змістом, а не участю в управлінні своїм містом/селом.

В яких формах управління своїм містом/селищем/селом Ви готові брати участь?
(можна обрати декілька відповідей)

	<i>Вважають, що мають вплив на ухвалення рішень в регіоні</i>	<i>Вважають, що НЕ мають впливу на ухвалення рішень в регіоні</i>
Участь у громадських роботах з благоустрою	24,1	15,5
Волонтерська участь у різних видах громадської допомоги (дитячим будинкам, багатодітнім сім'ям, притулкам тощо)	24,8	14,6
Не готовий брати участі в жодній з цих форм діяльності	19,0	28,8
Важко сказати	10,9	18,4

6.2 Чи готові харків'яни виходити на протести та що може змусити їх до цього?

6.2.1 Що думають мешканці Харківщини про можливі протести в місті та області

Більшість мешканців регіону вважають, що масові протести у їхніх населених пунктах малоімовірні (43%) або що протестів не буде взагалі (24%). Вважають протести можливими близько 17%, що доволі характерна ситуація для України.

Цей факт та те, що більшість мешканців Харківщини вважають політичну ситуацію в регіоні спокійною, дає підстави для висновку, що масові заворушення в регіоні є малоімовірними, хоча локальні тематичні протести відбуваються постійно. Проте варто поглянути, чи існують у регіоні настрої, які Росія може використати для інспірування протестів і подальшої політичної дестабілізації.

Як Ви вважаєте, чи можливі найближчим часом у Вашому населеному пункті масові протести?

	<i>Харківська область</i>
Так, впевнений, що вони будуть	6.6
Імовірно, що так	10.8
Малоімовірно	42.6
Ні, не буде	23.8
Важко сказати	16.2

6.2.2 Які проблеми можуть змусити харків'ян виходити на протести?

Можливість підбурювання протестів з боку РФ, як це було взимку 2021 року, є високою, адже для громадян актуальними лишаються ті ж самі проблеми. 36% мешканців регіону сказали, що вони були б готові вийти на протести у разі підвищення тарифів на комунальні послуги, 26% – у разі подальшого погіршення умов життя, 18% – у разі погіршення медичного обслуговування.

Ймовірними причинами протестів мешканці регіону називають не тільки соціально-політичні проблеми, а також і свавілля органів місцевої влади (18%) або злочини правоохоронців (16%).

Які чинники можуть спонукати Вас вийти на протести у вашому населеному пункті? (можна обрати кілька відповідей)

	Харківська область
Підвищення тарифів на комунальні послуги	35,8
Погіршення умов життя	26,2
Свавілля органів місцевої влади	18,0
Погіршення медичного обслуговування (закриття лікарень, дефіцит необхідних ліків, введення платних медичних послуг тощо)	17,6
Злочини правоохоронців	15,6
Знищення зелених зон	14,2
Закриття підприємств	14,0
Падіння гривні	4,0
Свавілля органів центральної влади	8,6
Винесення несправедливих вироків судами	8,4
Політика українізації (перехід на українську мову в школах та сфері обслуговування)	7,4
Продаж історичних будівель бізнесу	5,6
Політика декомунізації (перейменування вулиць, населених пунктів, областей)	4,2
Корупційні скандали	4,0
Запровадження карантинних заходів	3,4
Нічого з переліченого	13,6
Інше	2,4
Важко сказати	15,2

6.2.3 Уявлення про чутливість влади до протестів

Навіть якщо протести відбудуться, на думку більшості мешканців, влада не йтиме на поступки протестувальникам. У кращому разі, на думку 30% мешканців, влада підтримає вимоги протестувальників, але не робитиме нічого для їх виконання, або ж просто проігнорує їх (так думають 27% мешканців регіону). Такі настрої можуть впливати з високої недовіри до влади та громадянської пасивності багатьох мешканців Харківщини.

Якщо такі масові протести все ж відбудуться, як на них, на Вашу думку, відреагує місцева влада?

	<i>м. Харків та Харківська область</i>
Вчинить дії на виконання вимог протестувальників	12,9
Публічно висловиться на підтримку вимог протестувальників, але не вчинятиме необхідних дій для їх виконання	30,3
Проігнорує протести	27,2
Публічно засудить протести	9,8
Вчинить дії для того, аби покарати окремих протестувальників	18,6
Важко сказати	1,2

7. Медіа-вподобання мешканців регіону

7.1 Доступність українських та російських медіа-ресурсів на Харківщині

У переважної більшості мешканців регіону немає проблем з доступом до великих національних телеканалів («1+1», ICTV, «UA: Перший» тощо). Російські телеканали згадують значно рідше. Серед доступних російських каналів найчастіше називають «Перший канал» (24%). Близько 18% сказали, що у їхньому населеному пункті доступний НТВ, решту російських каналів згадували до 10%.

Ці дані свідчать про те, що заборона російських каналів не стала дієвим інструментом обмеження російського впливу на громадську думку в українських прикордонних регіонах. Тому [усунення](#) причин недоступності українських інформаційних ресурсів у низці громад Харківської області лишається важливим завданням для Кабінету міністрів України, зокрема Міністерства культури та інформаційної політики.

Чи доступні у вашому населеному пункті такі телеканали?

	<i>Харківська область</i>
1+1	62,0
ICTV	59,8
UA: Перший	49,1
Україна 24	44,5
Первый канал	23,5
НТВ/НТВ Мир	17,5
Россия 24	11,3
Россия 1	9,1
РТ	8,9
Рен-ТВ	7,4
Важко сказати	29,4

7.2 Якими джерелами інформації користуються мешканці Харківщини?

Через зміни структури джерел інформації, доступність тих чи інших телевізійних каналів є лише частиною відповіді на питання про загрози інформаційній безпеці регіону. Щодо джерел, з яких мешканці Харківщини зазвичай отримують новини про події в Україні та світі, найчастіше респонденти дійсно згадували українські телеканали (31%).

Однак все більшої популярності набувають й інші джерела інформації. Це, зокрема, YouTube як інформаційна платформа (24%), канали у месенджері Telegram (21%). Окрім того, 20% назвали своїм джерелом інформації соціальну мережу Instagram, і ще 20% назвали своїм джерелом персональне спілкування з друзями та родичами.

Таким чином, на Харківщині, як і в цілому в Україні, відбувається перехід впливу на громадську думку від традиційних масових медіа (телебачення) до соціальних мереж, які поширюють контент, створений інтернет-ресурсами (сайтами, блокерами, спільнотами) та телеканалами. Це особливо актуально для молоді, у структурі медіа-споживання якої користування месенджером та соціальними мережами переважає над споживанням теленовин.

З яких джерел інформації Ви зазвичай отримуєте новини про події в Україні та світі? (не більше 3-х відповідей)

	<i>м. Харків та Харківська область загалом</i>	<i>Молодь до 30 років</i>	<i>Середній вік (31-54 роки)</i>	<i>Старше 55 років</i>
Українські телеканали	30,6	18,8	27,5	41,3
Ютуб	23,7	32,3	24,9	17,4
Телеграм-канали	20,9	38,5	24,9	5,8
Інстаграм	19,5	45,8	17,9	7,0
Від друзів та родичів	19,5			
Українські інтернет-сайти	18,9			
Фейсбук	15,9	15,6	20,5	9,9
Російські телеканали	4,4			
Російські інтернет-сайти	3,2			
ВКонтакте	2,0			
Однокласники	0,4			
Не цікавлюся новинами взагалі	17,5			

**для вікових категорій дані подані щодо тих джерел, щодо споживання яких є різниця між різними віковими групами*

Ще одним важливим спостереженням, яке підтверджує й описані вище висновки, є те, що майже кожен п'ятий мешканець регіону не цікавиться новинами взагалі. Велика частка громадян, самоусунених з політичного процесу, є істотним стримувальними фактором для розвитку регіону.

7.3 Які загальнонаціональні канали дивляться мешканці Харківщини?

Рейтинг найпопулярнішими серед харків'ян національних телеканалів певною мірою відтворює рейтинг телеканалів загалом по країні, але з певними особливостями. По-перше, навіть про найпопулярніші канали максимум 26% говорили, що дивляться ці канали. По-друге, відносно популярним є канал «Прямий», але менш популярним – ТРК «Україна».

Які національні телеканали Ви зазвичай дивитесь? (можна вибрати кілька варіантів)

	<i>м. Харків та Харківська область</i>
ТК 1+1	26,2
Інтер	23,2
СТБ	20,8
ICTV	17,8
Прямий	16,2
НАШ	10,2
Україна 24	6,0
ТРК Україна	5,8
24 канал	5,4
5 канал	4,2
Перший незалежний	4,2
Еспресо	3,6
UA: Перший	2,8
Інший	0,2
Не дивлюся телевізійні новини на національних каналах	39,8

Серед молоді не дивляться телевізійних новин трохи більше половини респондентів (55%), а серед старшого покоління – близько чверті (26%). Якщо аналізувати світогляд аудиторії різних телеканалів на прикладі інтерпретації конфлікту на Донбасі, то бачимо, що аудиторія телеканалів «1+1», ICTV та СТБ у своїх ставленнях до конфлікту на Донбасі відтворює думки мешканців регіону загалом.

Натомість тези про війну Росії з Заходом на території України, а також громадянську війну більш поширені серед тих, хто дивиться «Інтер» та «НАШ». **Найбільше невизначеності щодо інтерпретацій конфлікту на Донбасі серед тих, хто не дивиться телевізійних новин на національних каналах.** Це знову ж порушує питання про альтернативні джерела формування політичного світогляду мешканців Харківщини.

	1+1 (N=130)	ICTV (N=88)	Інтер (N=115)	НАШ (N=51)	Прямий (N=80)	СТБ (N=103)	Не дивлюся телевізійні новини на національних каналах (N=199)
Це російська агресія проти України з використанням місцевих бойовиків	32,3	33,0	23,5	15,7	26,3	32,0	24,6
Це внутрішній конфлікт в Україні, де одну зі сторін підтримує Росія	23,1	27,3	20,9	29,4	21,3	20,4	17,1
Це війна Росії із Заходом на території України	10,8	10,2	16,5	19,6	12,5	12,6	9,0
Це суто внутрішній громадянський конфлікт в Україні	3,8	10,2	15,7	17,6	13,8	10,7	6,5
Інше	6,9	3,4	2,6	5,9	5,0	1,9	7,5
Важко відповісти	23,1	15,9	20,9	11,8	21,3	22,3	35,2